วิกฤตการณ์ทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี

(Crisis of Indigenous Durian in Nonthaburi)

โองการ วณิชาชีวะ*

*สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 9 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10220

บทนำ

ทุเรียนได้ชื่อว่าเป็น **ราชาแห่งผลไม้ (King of fruit)** ที่มีรสชาติอร่อยยากจะหาผลไม้อื่นมาเทียบ มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เป็นที่รู้จักและนิยมบริโภคในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในการบริโภคทั้งในและต่างประเทศ ปัจจุบันทุเรียนจึงเป็นผลไม้ชนิดที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐระบุให้เป็นหนึ่งในผลไม้เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร และทำรายได้เข้าประเทศจากการส่งออกเป็นจำนวนมหาศาล สร้างกระแสให้ได้รับความสนใจจากเกษตรกรในการปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้น แต่การปลูกทุเรียนไม่สามารถปลูกได้ในทุกพื้นที่ของประเทศ ต้องอาศัยสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม ทำให้ภาครัฐต้องทำการคัดสรรพันธุ์ที่เหมาะกับการให้ผลผลิตที่มีคุณภาพและเพื่อการค้าต่อไป (Somsri, 2007)

ประเทศไทยมีศักยภาพในด้านการผลิตทุเรียนสูงที่สุดของโลก จากการสำรวจโดยกรมพัฒนาที่ดิน ในปีการผลิต พ.ศ. 2546 พบเนื้อที่ปลูกทุเรียน ทั้งประเทศมีพื้นที่ 736,355 ไร่ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2547) โดยมีตลาดภายในประเทศเป็นตลาดหลัก ในการรองรับผลผลิตส่วนใหญ่ จากการศึกษาของ กรมพัฒนาที่ดิน พบว่า มีความต้องการบริโภคทุเรียนภายในประเทศเกือบร้อยละ 90 ของผลผลิตทุเรียนทั้งประเทศ ในขณะที่การส่งออกทุเรียนสามารถทำรายได้เข้าประเทศได้อย่างน้อยปีละ 1,000 ล้านบาทต่อปีมูลค่าการส่งออกทุเรียนในระยะเวลา 5 ปี ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2544 ถึง 2548 โดยในปี พ.ศ. 2544 ประเทศไทยมีรายรับจากการส่งออก จำนวน 2,057.90 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2545 มีมูลค่าการส่งออก จำนวน 1,737.60 ล้านบาท ปี พ.ศ. 2546

จำนวน 1,323.50 ล้านบาท ปี พ.ศ.2547 จำนวน 1,629.80 ล้านบาท และ ในปี พ.ศ. 2548 มีมูลค่าการส่งออกไปยังต่างประเทศถึง 2,190.90 ล้านบาท จากสถิติดังกล่าว มีการส่งออก ทุเรียนไปยังต่างประเทศทำรายได้เข้าประเทศไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาทต่อปี จากข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคชาวต่างชาติ หันมาให้การยอมรับในรสชาติของทุเรียนมากขึ้นแม้ว่าจะมีการส่งออกในอัตราไม่คงที่แต่ยังคงมีระดับการส่งออกในอัตราสูง ประกอบกับทุเรียนเป็นสินค้าการเกษตรที่มีราคาสูง จึงเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้ผลิตและผู้ส่งออก มุ่งพัฒนาและส่งเสริมการเพาะปลูกทุเรียนให้ได้คุณภาพและผลผลิตสูงขึ้น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2543) ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยส่งออกทุเรียนเป็นอันดับหนึ่งของโลกโดยมีประเทศมาเลเซียและประเทศอินโดนีเซียเป็นอันดับรองลงมา พบว่าจากผลผลิต 1,006,466 ตันที่ผลิตได้ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2550 มีการส่งออกถึง 132,781 ตัน ซึ่งนำรายได้เข้าประเทศกว่า 2,000 ล้านบาท (Somsri, 2008)

ลักษณะโดยทั่วไปของทุเรียน

ทุเรียนมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 50-120 เซนติเมตร เปลือกสีเทาแก่ แข็งเป็นสะเก็ดขรุขระ มีรอยแตกเป็นทางยาว ใบเป็นใบเดี่ยว กว้าง 5-8 เซนติเมตร ยาว 15-20 เซนติเมตร ปลายใบแหลมแบบ ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ด้านบนใบสีเขียวเป็นมัน ด้านล่างใบเป็นเกล็ดสีน้ำตาลอ่อนหรือสีทองไม่เป็นมัน (ภาพที่ 1ก) ก้านใบสีน้ำตาลอ่อนแบ่งเป็นสองตอน ประมาณครึ่งหนึ่งของก้านใบที่ติดกับแผ่นใบมีขนาดใหญ่และเรียวเล็กจนถึงโคนก้านใบที่ติดอยู่กับกิ่ง ใบทุเรียนเมื่อยังอ่อนจะพับครึ่งตามความยาวของเส้นกลางใบ เมื่อใบเริ่มแก่จะแผ่คลี่ออก เส้นใบเป็นแบบร่างแห ทุเรียนออกดอกบนกิ่งแก่ ตาดอกรูปไข่ ออกดอกเป็นช่อมีแกนยาวแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) ช่อหนึ่งมี 1-15 ดอก (ภาพที่ 1ข) ดอกสมบูรณ์เพศ (perfect flower) ใบประดับ (bract) แยกออกเป็นอิสระรูปไข่ 2-3 กลีบ โค้งเข้าด้านใน กลีบดอก 5 กลีบ (ภาพที่ 1ค) รูปช้อน ยาวประมาณ 2 เท่าของกลีบเลี้ยง ส่วนโคนเรียวเล็ก มีลักษณะคล้ายเล็บ เมื่อดอกใกล้บานส่วนต่างๆ ของดอกขยายตัวอย่างรวดเร็วและดันใบประดับที่หุ้มดอกให้แตกออกเป็น 2-3 แฉก กลีบเลี้ยงชาวสวนเรียกหม้อตาล มีรูปคล้ายระฆัง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 เซนติเมตร เป็นที่สำหรับเก็บน้ำหวานเป็นหลอดติดกันมีรอยแบ่งเป็นส่วนๆ ตามจำนวนกลีบดอก ตอนปลายแยกเป็น 5 แฉก มีสีน้ำตาลปนเหลือง กลีบดอก มี 4-5 กลีบ สีขาวนวลหรือสีครีม เรียงซ้อนเหลื่อมกันเล็กน้อย เกสรเพศผู้เป็นโครงสร้างที่อยู่ถัดจากกลีบดอกเข้าไป ก้านเกสรมีจำนวนมากเชื่อมติดกัน5-6 มัด แต่ละมัดมีเกสรเพศผู้ 5-6 อัน ยาวประมาณ 4.5-6 เซนติเมตร (ทรงพล, 2530)

อับเรณูอยู่ปลายเกสรเพศผู้ ดอกทุเรียนแต่ละดอกมียอดเกสรตัวเมียอยู่เพียง 1 อัน เป็นเกสรเพศเมียประกอบ (compound pistil) รังไข่อยู่เหนือส่วนอื่นของดอก รังไข่ประกอบด้วย 5 พู (carpel) (รัชฎา, 2533) ผลเป็นผลเดี่ยวชนิดแคปซูล (capsule) มีหนามที่เปลือก (ภาพที่ 1ง) ผลมี 5 พูส่วนใหญ่ในแต่ละพูมีเมล็ด บางพูไม่มีเมล็ด เนื้อติดเมล็ดมีสีตั้งแต่สีขาว สีเหลืองอ่อน สีเหลืองจนถึงสีเหลืองจำปา (ภาพที่ 1จ) เนื้อทุเรียนเกิดจากการเจริญเติบโตของก้านโอวูลเรียกเนื้อนี้ว่า aril เมล็ดทุเรียนมีขนาดใหญ่และมีสีต่างๆกันตามพันธุ์ เมล็ดแก่จัดมีสีน้ำตาลอมเหลืองหรืออมแดง (แสวง, 2527)

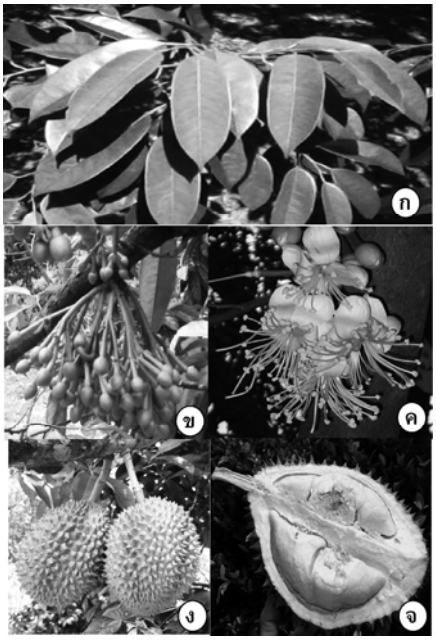

ภาพที่ 1 ลักษณะของทุเรียน (ก) ใบ (ข) ดอกอ่อน (ค) ดอกบาน (ง) ผล (จ) เนื้อผล

สายพันธุ์ของทุเรียน

ทุเรียนจัดเป็นพืชในวงศ์ Malvaceae สกุล *Durio* ซึ่งมีสมาชิกราว 28 ชนิด (APG II, 2003) เชื่อว่ามีถิ่นกำเนิดอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บริเวณประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย มีศูนย์กลางของความหลากหลายอยู่ในบริเวณเกาะบอร์เนียว (Borneo) มีรายงานไว้ประมาณ 19 ชนิด และมาเลเซียพบรายงานไว้ราว 16 ชนิด (Subhadrabandhu & Ketsa, 2001) ปัจจุบันสามารถพบปลูกทุเรียนได้ในเขตร้อนทั่วโลก ส่วนใหญ่พบกระจายตัวอยู่ที่ประเทศแถบเส้นศูนย์สูตรขึ้นไปทางเหนือและใต้ประมาณ 13-14 องศา บริเวณที่มีอากาศร้อนชื้นได้แก่ประเทศในแถบเอเชียคือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ พม่า อินเดีย ศรีลังกา ไทยรวมทั้งในประเทศแถบแอฟ-ริกา อเมริกากลาง หมู่เกาะอินดีสตะวันตก และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกได้เช่นกัน

สำหรับประเทศไทยมีรายงานไว้เพียง 8 ชนิด คือ ทุเรียนไม่มีหนาม (*Durio* sp.) ทุเรียนราก ขา (*D. kutejensis* (Hassk.)Becc.) ทุเรียนขั้วติด (*D. graveolens* Becc.) ทุเรียนนก (*D. griffithii* (Mast.) Bakh.), ทุเรียนนก (*D. lowianus* Scort.ex King) ทุเรียนดอน (*D. malaccensis* Planch) ทุเรียนชาเรียน (*D. mansoni* (Ganble) Bakh.) ส่วนทุเรียนที่เรารับประทานกันอยู่ทุกวันนี้คือ *Durio zibethinus* Murr. โดยปลูกทั่วทุกภาคของประเทศ ปัจจุบันพบว่ามีมากกว่า 227 ชื่อพันธุ์ (หิรัญและคณะ, 2542) ซึ่งชื่อพันธุ์เหล่านี้กำเนิดและสะสมมาจาก

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนับร้อยปี โดยการตั้งชื่อของทุเรียนอาจตั้งชื่อตามลักษณะผลภายนอก เช่น พันธุ์กบ หรือตั้งชื่อตามลักษณะผลภายใน เช่น เนื้อสีเหลืองคล้ายสีดอกการะเกด จึงได้ชื่อว่าพันธุ์การะเกด เป็นต้น หรือชื่อเดิมผสมกับผู้เพาะ เช่น นายแพเป็นผู้เพาะทุเรียนกำปั่น จึงให้ชื่อว่ากำปั่นตาแพ และอาจตั้งชื่อตามสถานที่ที่พบ เช่น ก้านยาววัดสัก หรือตั้งตามสถานที่ที่ต้นแรกขึ้นอยู่ใกล้ต้นอะไรก็ให้ชื่อตามต้นไม้นั้น เช่น พันธุ์ชายมะไฟ เป็นต้น ในบางครั้งอาจไม่ได้อาศัยหลักเกณฑ์อะไรเลยในการตั้งชื่อได้เช่นกัน ปัจจุบันได้แบ่งทุเรียนที่พบในประเทศไทยออกได้ 6 กลุ่ม (หิรัญ และคณะ, 2542) ตามลักษณะสัณฐานวิทยา (morphology) ดังนี้

1. กลุ่มกบ มี 38 พันธุ์ ได้แก่ กบแม่เฒ่า กบเล็บเหยี่ยว กบตาขำ กบพิกุล กบวัดกล้วย กบชายน้ำ กบสาวน้อย กบสุวรรณ กบเจ้าคุณ กบตาท้วม กบตาปุ่น กบหน้าศาล กบจำปา กบเบา กบรัศมี กบตาโห้ กบตาแจ่ม กบทองคำ กบสีนาค กบทองก้อน กบไว กบงู กบตาเฒ่า กบชมพู่ กบพลเทพ กบพวง กบวัดเพลง กบก้านเหลือง กบตานวล กบตามาก กบทองเพ้ง กบราชเนตร กบแก้ว กบตานุช กบตามิตร กลีบสมุทร กบตาแม้น การะเกด

2. กลุ่มลวง มี 7 พันธุ์ ได้แก่ ลวงทอง ลวงมะรุม ชะนี ชะนีกิ่งม้วน ชมพูศรี ย่ำมะหวาด สายหยุด

3. กลุ่มก้านยาว มี 7 พันธุ์ ได้แก่ ก้านยาว ก้านยาววัดสัก ก้านยาวสีนาค ก้านยาวพวง ก้านยาวใบด่าง ทองสุก ชมภูบาน

4. กลุ่มกำปั่น มี 11 พันธุ์ ได้แก่ กำปั่นเดิม กำปั่นเหลือง กำปั่นแดง กำปั่นตาแพ กำปั่นพวง ชายมะไฟ ปิ่นทอง เม็ดในกำปั่น เหราหมอนเดิม หมอนทอง

5. กลุ่มทองย้อย มี 10 พันธุ์ ได้แก่ ท้องย้อยเดิม ทองย้อยฉัตร ฉัตรสีทอง พวงฉัตร นมสวรรค์ ทับทิม ธรณีไหว นกหยิบ แดงรัศมี อีอึ่ง

6. กลุ่มเบ็ดเตล็ด ได้แก่ พันธุ์ทุเรียนที่ไม่ได้จัดอยู่ใน 5 กลุ่มข้างต้น เช่น กระเทยเนื้อขาว กระเทยเนื้อแดง กระเทยเนื้อเหลือง กระดุมทอง กระดุมสีนาค กระโปรงทอง กระปุกทอง ก้อนทอง เขียวตำลึง ขุนทอง จอกลอย ชายมังคุด แดงช่างเขียน แดงตาน้อย แดงตาเผื่อน แดงสาวน้อย ดาวกระจาย ตะพาบน้ำ ตะโก ตุ้มทอง ทศพิณ ทองคำตาพรวด ทองม้วน ทองคำนกกระจิบ บาตรทองคำ บางขุนนนท์ เป็ดถบ ฝอยทอง พวงมาลัย พวงมณี เม็ดในยายปราง ยินดี ลำเจียก เม็ดในบางขุนนนท์ สีทอง สีไพร สาวชมเห็ด สาวชมฟักทอง หางสิงห์ เหรียญทอง ไอ้เข้ อินทรชิต อีล่า อีลีบ อียักษ์ อีหนัก เป็นต้น

การปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี

นนทบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศไทย (ภาพที่ 2) เป็นหนึ่งในจังหวัด

ปริมณฑล ได้แก่ นครปฐม สมุทรปราการ สมุทรสาคร ปทุมธานี และนนทบุรี โดยห่างจากกรุเทพมหานคร 20 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 622.303 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 388,939.37 ไร่ ปัจจุบันแยกออกได้เป็น 6 อำเภอ (ภาพที่ 2) ได้แก่ อำเภอเมือง มีพื้นที่ 77.018 ตารางกิโลเมตร อำเภอปากเกร็ด มีพื้นที่ 89.023 ตารางกิโลเมตร อำเภอบางกรวย มีพื้นที่ 57.408 ตารางกิโลเมตร อำเภอบางใหญ่ มีพื้นที่ 96.398 ตารางกิโลเมตร อำเภอบางบัวทอง มีพื้นที่ 116.439 ตารางกิโลเมตร อำเภอไทรน้อย มีพื้นที่ 186.017 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่บนเส้นรุ้งที่ (latitude) 13.80 เส้นแวง (longitude) 100.18 สภาพพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนนทบุรี มีแม่น้ำเจ้าพระยาแบ่งพื้นที่ของจังหวัดออกเป็น 2 ส่วน ฝั่งตะวันออกและตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีคูคลองทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดจากการขุดขึ้นมาใหม่เป็นจำนวนมากเชื่อมติดกัน ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ประกอบด้วยฤดูฝน ฤดูหนาวและฤดูร้อน แต่เนื่องจากลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีความแตกต่างของระดับพื้นดินเพียงเล็กน้อย สภาพภูมิอากาศจึงมีลักษณะค่อนข้างสม่ำเสมอตลอดพื้นที่ (สำนักงานส่งเสริมเกษตรจังหวัดนนทบุรี, 2549)

นนทบุรีเป็นแหล่งปลูกทุเรียนที่สำคัญของประเทศไทย มีผู้สันนิษฐานว่ามีการนำเอาทุเรียนเข้ามาแพร่กระจายพันธุ์ในประเทศไทยสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ ในราวปี พ.ศ. 2330 จากหลักฐานเอกสารฐานเกษตรกรรมที่พบระบุว่า ทุเรียนแพร่กระจายเข้ามาในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2330 จากภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศพม่า และแพร่เข้ามาทางใต้ของประเทศไทย (ฐานเกษตรกรรม, 2530) ต่อมาได้มีการนำเอาพันธุ์ทุเรียนต่าง ๆ เข้ามาปลูกเป็นสวนทุเรียนอย่างแพร่หลายในแถบธนบุรีตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยาและขยายพื้นที่มาจนถึงจังหวัดนนทบุรี ทำให้ตลาดนนทบุรีในอดีตกลายเป็นแหล่งขายทุเรียนที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศสังเกตได้จากคำขวัญประจำจังหวัดนนทบุรี ความว่า **“พระตำหนักสง่างาม ลือนามสวนสมเด็จ เกาะเกร็ดแหล่งดินเผา วัดเก่านามระบือ เลื่องลือทุเรียนนนท์ งามน่ายลศูนย์ราชการ”** ซึ่งแสดงถึงการเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายถึงทุเรียนของจังหวัดนนทบุรีในอดีตได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 2)

ในปี พ.ศ. 2460 ปี และ พ.ศ. 2485 เกิดภาวะฝนแล้งอย่างมากในจังหวัดนนทบุรี ส่งผลน้ำเค็มเข้าสวน ทำให้สวนทุเรียนเสียหายเป็นจำนวนมากในขณะนั้น จากนั้นในปี พ.ศ. 2538 ได้เกิดอุทกภัยใหญ่ ทำให้ในช่วงเวลาดังกล่าวพืชผลทางการเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก รวมถึงทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ที่ปลูกในจังหวัดนนทบุรี ส่งผลให้สภาวะการผลิตทุเรียนของจังหวัดนนทบุรีในช่วงเวลาต่อมามีปริมาณลดลง

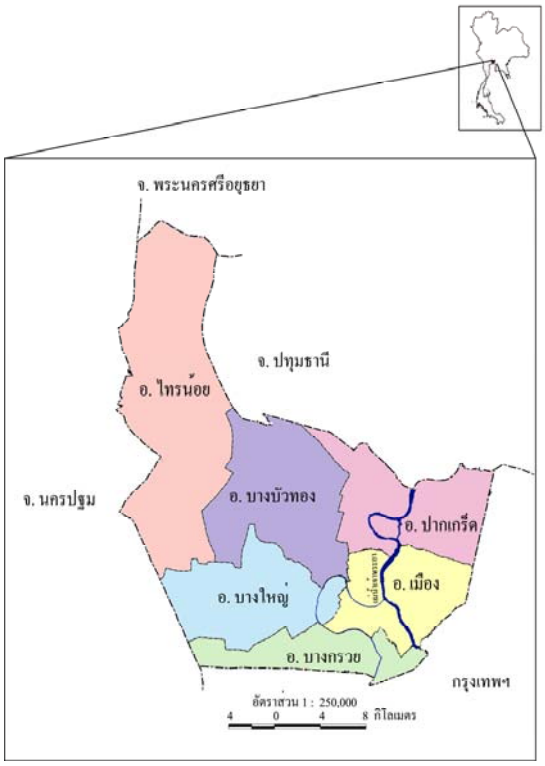

ภาพที่ 2 แผนที่จังหวัดนนทบุรี

(สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนนทบุรี, 2542) อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีการปลูกทุเรียนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีในเวลานั้นลดน้อยลง แต่เนื่องจากความนิยมในทุเรียนของจังหวัดยังมีอย่างต่อเนื่อง ด้วยสาเหตุจากชื่อเสียงในด้านเนื้อทุเรียนที่มีเนื้อละเอียดนุ่ม รสชาติ และความหลากหลายพันธุ์ของทุเรียนนนท์ ซึ่งกล่าวกันว่าดินในแถบนนทบุรีเป็นดินเหนียวที่มีธาตุอาหารของพืชอย่างบริบูรณ์ มีลักษณะแตกต่างจากดินในแถบอื่นๆ ที่มีการปลูกทุเรียนของประเทศ ทำให้เนื้อทุเรียนที่มาจากจังหวัดนนทบุรีละเอียดเนื้อหนาและรสดี (กรมพัฒนาที่ดิน, 2547) ทำให้ภาครัฐหันมาให้ความสนใจและให้การส่งเสริมพื้นที่ในการปลูกทุเรียนให้มากขึ้น ในเวลาต่อมามีนโยบายจัดตั้งกลุ่มบริหารสินค้าเกษตร เพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาทุเรียนอย่างครบวงจร รวมทั้งกรมพัฒนาที่ดินของจังหวัดนนทบุรี ได้มีการวางแผนการใช้ที่ดินเพื่อการอนุรักษ์การปลูกทุเรียน รวมถึงส่งเสริมระบบการเกษตรแบบเข้มข้นเพื่อคุ้มครองพื้นที่เกษตรที่สมบูรณ์ จากนโยบายส่งเสริมด้านการเกษตรกรรมในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีดังกล่าวทำให้พื้นที่การปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีเพิ่มขึ้นในระยะต่อมา ขณะเดียวกันภาคเอกชนร่วมกันจัดตั้งชมรมขึ้นเพื่ออนุรักษ์ทุเรียนของจังหวัดนนทบุรีไว้ เช่น ชมรมอนุรักษ์ทุเรียนของอำเภอบางกรวย และชมรมอนุรักษ์ทุเรียนของจังหวัดนนทบุรี เป็นต้น ทำให้พื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี รวมทั้งการให้ความสนใจในการอนุรักษ์ทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรีมีมากขึ้นตามลำดับ นอกจากนี้จากการร่วมมือของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้จัดการประกวดทุเรียนขึ้น เพื่อสร้างมาตรฐานทุเรียนของจังหวัดนนทบุรี ทำให้ได้ทุเรียนของจังหวัดนนทบุรีมีชื่อเสียงเพิ่มขึ้น ส่งผลให้หลายสายพันธุ์ที่มีลักษณะตามต้องการ ทั้งในด้านรูปทรง กลิ่น และรสชาติ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตลาดการบริโภคทั้งในและต่างประเทศเพิ่มสูงขึ้น (สุรสังกาศ, 2549) แต่จากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 นนทบุรีนับว่าเป็นจังหวัดที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจังหวัดหนึ่งของ

ประเทศไทย โดยเฉพาะสายพันธุ์ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมที่มีปลูกในจังหวัด เสียหายเกือบทั้งหมด จากเดิมมีพื้นที่ปลูก 2,900 ไร่ เหลือเพียง 40 ไร่ (หนังสือพิมพ์แนวหน้า, 2555) จากการสันนิษฐานเบื้องต้นคาดว่าทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นที่พบเฉพาะในจังหวัดนนทบุรีเหลือรอดไม่เกินร้อยละหนึ่งจากที่มีอยู่ทั้งหมด ซึ่งสายพันธุ์ที่เหลือรอดส่วนใหญ่จะเป็นสายพันธุ์ทุเรียนเชิงพาณิชย์ ได้แก่ หมอนทอง ก้านยาว ชะนี เป็นต้น

การศึกษาทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี

จากการตรวจเอกสารพบว่าการศึกษาทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรีมีน้อยมากทั้งที่มีการเพาะปลูกทุเรียนในบริเวณนี้กว่าร้อยปี จากการศึกษาของ สุกัญญาและคณะ (2552) ในเรื่องของหลากหลายของทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ในอำเภอปากเกร็ด ของจังหวัดนนทบุรี พบทุเรียน 45 สายพันธุ์และสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มกบ 8 สายพันธุ์ กลุ่มกำปั่น 5 สายพันธุ์ กลุ่มลวง 2 สายพันธุ์ และกลุ่มเบ็ดเตล็ด 8 สายพันธุ์ รวมทั้งพบสายพันธุ์ที่ไม่อยู่ในฐานข้อมูลทุเรียนไทยอีก 5 สายพันธุ์ ต่อมา ฤทัยชนก และคณพล (2554) ได้ใช้ลักษณะสัณฐานวิทยา และเทคนิค AFLP (amplified frangment length polymorphism) ตรวจสอบสายพันธุ์ของทุเรียนจากจังหวัดนนทบุรีจำนวน 45 ตัวอย่าง พบว่าสามารถจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม เช่นเดียวกับ การศึกษาของ Vanijajiva (2011) ที่นำทุเรียนจำนวน 13 สายพันธุ์จากจังหวัดนนทบุรีมาโดยใช้เทคนิค RAPD (random amplified polymorphism DNA) และ เทคนิค ISSR (inter simple sequence repeats) (Vanijajiva, in press) ในการศึกษาความหลากหลายและความสัมพันธ์ทางพันธุกรรม พบว่าสามารถจำแนกทุเรียนนนท์ได้ตามลักษณะทางสัณฐานวิทยา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลของจำนวน และชนิดของทุเรียนที่พบในจังหวัดนนทบุรียังไม่มีการสำรวจและรายงานอย่างไว้ชัดเจน

แนวทางการแก้ไขปัญหา

ปัจจุบันแม้ว่าทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรีหลายสายพันธุ์ได้สูญหายไปแล้วก็ตาม แต่ในทุกวิกฤตย่อมมีโอกาสหากทุกภาคส่วนให้ความใส่ใจและหันมาช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง คงยังไม่สายเกินไปหากจะนำวิกฤตครั้งนี้มาใช้เป็นตัวอย่างของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางชีวภาพของประเทศไทยอย่างไรก็ตามยังมีกลุ่มคนแม้จำนวนไม่มากนัก แต่ได้มีการรวมกลุ่มและพยายามรักษาทรัพยากรทุเรียนนนทบุรีอย่างจริงจังและทำมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากไม่ได้กลุ่มคนเหล่านี้เป็นไปได้ว่าทุเรียนนนทบุรีอาจหมดไปจากประเทศ ตัวอย่างเช่น นายอดิสรณ์ ฉิมน้อย ลูกชาวสวนตัวจริงแห่งสวนตาก้าน หนึ่งในสมาชิก

ของชมรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนนท์ที่เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนหันมาสนใจในประเด็นนี้ และเป็นผู้พยายามต่อสู้และชี้ให้เห็นความสำคัญอนุรักษ์ทุเรียนท้องถิ่นของจังหวัดนนทบุรีตลอดมาเป็นระยะเวลานานหลายสิบปี โดยได้มีการพยายามเพาะพันธุ์ต้นกล้าจากการทาบกิ่งติดตาจากพ่อพันธุ์แม่พันธุ์เพื่อให้ได้ทุเรียนนนท์ที่แท้จริง ทั้งจำหน่ายและแจกจ่ายให้กับชาวบ้านและเกษตรกรในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้คนนนท์พยายามปลูกไว้แม้ว่าบ้านละต้นสองต้นก็ตามจุดประสงค์เพื่อพยายามอนุรักษ์ทุเรียนพื้นบ้านเหล่านี้ไว้ให้คู่กับจังหวัดนนทบุรี หลายสายพันธุ์ได้ถูกนำไปปลูกยังจังหวัดอื่นๆ และต้นกล้าของสายพันธุ์เหล่านี้เองอาจนำกลับมายังหวัดนนทบุรีอีกครั้งหลังจากวิกฤตน้ำท่วมใหญ่ที่ผ่านมา ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอาจต้องนำต้นกล้าของทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นเหล่านี้กลับมายังจังหวัดนนทบุรีอีกครั้ง ก่อนชาวสวนจะหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นๆ ที่ให้ผลเร็วและอายุสั้น ซึ่งทุกภาคส่วนต้องช่วยกันอย่างจริงจังในการส่งเสริมให้เกษตรกรนนทบุรีหันมาปลูกทุเรียนนนท์อีกครั้ง สำหรับการแก้ปัญหาในระยะยาวอาจต้องลงมือทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน เช่น การตั้งศูนย์เรียนรู้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่เป็นแหล่งศึกษารวบรวมและสะสมทุเรียนสายพันธุ์พื้นบ้านเหล่านี้แบบครบวงจรไว้ เพื่อให้เยาวชนคนรุ่นใหม่เข้าใจและเห็นความสำคัญในการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นทางการเกษตรไว้ รวมทั้งเป็นแหล่งเก็บรักษาเชื้อพันธุ์ทุเรียนนนท์ไว้ เพื่อว่าในอนาคตหากเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันที่ทำให้ทุเรียนหายไปจากจังหวัดนนทบุรีอีกครั้งศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ก็จะเป็นแหล่งสำคัญในการเก็บรวบรวมทุเรียนสายพันธุ์พื้นบ้านของจังหวัดนนทบุรีไว้ได้

บทสรุป

ทุเรียน (*Durio zibethinus* Murr.) พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดนนทบุรี ปัจจุบันพบว่ามีข้อมูลการศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนชนิดและการกระจายพันธุ์ของทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นที่มีปลูกเฉพาะในจังหวัดนนทบุรี นอกจากนี้พบว่าพื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดนนทบุรีลดลงอย่างมากในปัจจุบัน เนื่องจากนนทบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการตัดถนนเพิ่มขึ้นหลายเส้นทาง ทำให้พื้นที่การเกษตรลดลง รวมทั้งชาวสวนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีบางส่วนเลิกปลูกทุเรียนหันมาปลูกพืชที่ต้นทุนต่ำ และให้ผลผลิตรวดเร็วกันมากขึ้น และจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่เกิดขึ้นหลายครั้งรวมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ส่งผลให้พืชสวนรวมไปถึงทุเรียนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีเสียหายเป็นจำนวนมาก ทำให้พันธุ์ทุเรียนบางพันธุ์ที่มีอยู่เดิมสาบสูญไปจากพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากเหตุการณ์อุทกภัย

ใหญ่ล่าสุดปลายปี 2554 ทำให้สายพันธุ์ของทุเรียนท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี เหลือไม่เกินร้อยละหนึ่งของสายพันธุ์ที่มีอยู่ทั้งหมด ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นในจังหวัดนนทบุรี ทรัพยากรท้องถิ่นที่มีการสืบทอดมามากกว่าร้อยปีกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต หลายสายพันธุ์ได้สูญหายไปจากประเทศไทยแล้ว และอีกหลายสายพันธุ์เสี่ยงกับการสูญหายไปหากไม่มีหน่วยงานใดการเข้ามาให้การช่วยเหลืออย่างจริงจังในการพยายามอนุรักษ์ทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นเหล่านี้เอาไว้ ทุเรียนสายพันธุ์ท้องถิ่นนนทบุรีจึงเป็นอีกตัวอย่างที่น่าเศร้าของทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยที่แสดงให้เห็นว่าหากไม่ร่วมกันช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรที่มีอยู่ ในที่สุดทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งในด้านของประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์เหล่านี้ก็จะสูญหายไป

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาที่ดิน. (2547). **การใช้เทคโนโลยีการสำรวจระยะไกล และสารสนเทศภูมิศาสตร์สำรวจและประเมินผลผลิตทุเรียน ปีการผลิต 2546/47**. สำนักงานสำรวจดินและวางแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กรมส่งเสริมการเกษตร, มนตรี วงศ์รักษ์พานิช และวันทนา บัวทรัพย์. (2543). **คู่มือการผลิตทุเรียนที่ดีและเหมาะสม**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ฐานเกษตรกรรม. (2530). **เฉพาะกิจที่ 14 ทุเรียน**. กรุงเทพฯ: สหมิตรออฟเซท.

ทรงพล สมศรี. (2530). **การศึกษาการผสมทุเรียนพันธุ์ชะนีและก้านยาวโดยใช้เกสรตัวผู้พันธุ์ต่างๆ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาพืชสวน กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

รัชฎา เศรษวงศ์สิน. (2533). **ความสัมพันธ์ระหว่างอายุเก็บเกี่ยวกับความแข็งแรงของขั้วผลทุเรียน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดนนทบุรี. (2542). **ประวัติการปลูกทุเรียนดั้งเดิม การแพร่ขยายตัวของทุเรียนในประเทศไทย**. จังหวัดนนทบุรี: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานส่งเสริมเกษตรจังหวัดนนทบุรี. (2549). **พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตของทุเรียนแยกตามอำเภอ**. จังหวัดนนทบุรี: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สุกัญญา เปลี่ยนราศี คณพล จุฑามณี และกิตติพงษ์ ตรีตรุยานนท์. (2552). **ความหลากหลายของทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. การประชุมพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 3 ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วันที่ 25-27 มีนาคม 2552: 51-55.

สุรสังกาศ วิริยรัตนกุล. (2549). **วิเคราะห์หา พื้นที่ที่มีศักยภาพและเหมาะสมในการ ปลูกทุเรียน จังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิศาสตร์ กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แสวง ภูศิริ. (2527). **ทุเรียน**. วิทยาลัยเกษตรกรรมตรัง, จังหวัดตรัง.

หิรัญ หิรัญประดิษฐ์, สุขวัฒน์ จันทรปรณิก และเสริมสุข สลักเพ็ชร. (2542). **เทคโนโลยีการผลิตทุเรียน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า. (2555). **ฟื้นทุเรียน-ส้มโอพันธุ์พื้นเมือง แจกเกษตรกรปลูกหลังน้ำลด ชูเป็น" สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์"**. สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธุ์ 2555. จากเว็บไซต์: http://www.naewna.com/news.asp?ID=299966

ฤทัยชนก กิตติวโรดม และ คณพล จุฑามณี. (2554). **การตรวจสอบพันธุ์ทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี โดยใช้ลักษณะทางสัณฐานวิทยาและเทคนิค AFLP.** การประชุมพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 5 ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 30-31 มีนาคม 2554: 1-9.

APG II. (2003). An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants: APG II. **Botanical Journal of The Linnean Society**, 141: 399-436.

Somsri, S. (2007). **Thai Durian**. Horticulture Research Institute, Department of Agriculture Chatuchak, Bangkok, Thailand.

Somsri, S. (2008**)**. Durian: Southeast Asia's King of Fruits. **Chronica Horticulturae**, 48:19-21.

Subhadrabandhu, S. and Ketsa, S. (2001). **Durian: King of Tropical Fruit**. CABI PUBL, Wallingford, U.K.

Vanijajiva, O. (2011). Genetic variability among durian (*Durio zibethinus* Murr.) cultivars in the Nonthaburi province, Thailand detected by RAPD analysis. **Journal of Agricultural Technology**, 7: 1105- 1114.

Vanijajiva, O. (2011). In press. **The application of ISSR markers in genetic variance detection among Durian (*Durio zibethinus* Murr.) cultivars in the Nonthaburi province, Thailand**. Procedia Engineering**.**